

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г. С. СКОВОРОДИ

ПЛОТНІКОВА АННА АНАТОЛІЇВНА

УДК: 821.161.1 – 1.09+929 Вертинський(043.3)

**ПОЕЗІЯ О. М. ВЕРТИНСЬКОГО:
АВТОР, ОБРАЗ, СТИЛЬ**

10.01.02 – російська література

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі світової літератури та російського мовознавства Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент
Вернік Ольга Олександрівна,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
доцент кафедри світової літератури та російського мовознавства.

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
Гусєв Віктор Андрійович,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
професор кафедри зарубіжної літератури;

кандидат філологічних наук
Бураго Дмитро Сергійович,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
доцент кафедри російської та зарубіжної літератури.

Захист відбудеться «25» травня 2017 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.03 в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: 61068, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, ауд. 221-А.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: 61068, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В.

Автореферат розіслано «21» квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Разуменко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Творчість Олександра Миколайовича Вертинського (1889–1957) – яскраве й самобутнє явище в історії російської культури першої половини ХХ століття. Він – поет і артист – був одним із творців синтетичного мистецтва, став предтечею авторської пісні, що з’явилася в Росії в 1960–1970-ті роки. Виходячи за межі власне літератури, Вертинський оновив і розширив виражально-сміслові можливості поезії. Синтез мистецтв був надзвичайно характерний для літератури Срібного віку, що неодноразово зауважувалося дослідниками. Однак напрямок естетичних шукань митця дещо відрізнявся від художнього синтезу поетів-символістів із притаманним для них «аристократичним індивідуалізмом» (Елліс). Його вірші й пісні були орієнтовані на якнайширше коло читачів і слухачів. Досягаючи сценічної виразності, видовищності, він прагнув говорити про складне простою і зрозумілою мовою.

Попри свою оригінальність і багатоплановість, творчість О. Вертинського усе ще недостатньо досліджена. Однак в останні десятиліття простежується зацікавлення його віршами та піснями, їхньою літературно-поетичною складовою, що не в останню чергу зумовлене безсумнівним впливом митця на розвиток авторської пісні як мистецтва звучання слова та й загалом на становлення цього метажанру, орієнтованого на пошук нових форм інтеграції художньої культури. Його поезія й досі привертає увагу, залишаються актуальними й ті принципи художнього синтезу, на яких вона заснована. Усе це зумовлює актуальність нашої роботи, що є однією з небагатьох спроб в Україні комплексно дослідити доробок О. Вертинського як самобутнє літературне явище.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри світової літератури та російського мовознавства ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» в рамках реалізації теми «Вивчення російської літератури ХІХ–ХХ століть у контексті світового літературного процесу» (держ. № 0111U007009 УкрІНТЕІ). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 9 від 25 квітня 2014 року).

Мета дисертаційної роботи – комплексне дослідження поетичної творчості О. Вертинського в ракурсі його естетичної своєрідності й художньої цілісності.

Досягнення мети передбачає розв’язання таких завдань:

- охарактеризувати особливості інтерпретації творчості О. Вертинського в літературознавстві;
- сформувати теоретико-методологічну базу дослідження;
- з’ясувати жанрово-стильову своєрідність поетичної спадщини митця;
- реконструювати мотивно-образну систему поезії О. Вертинського в її розвитку;
- простежити трансформацію жанру балади й романсу в його творчості;
- дослідити форми вираження авторської суб’єктивності у віршах і піснях;
- визначити функцію авторської маски в поезії О. Вертинського;

- конкретизувати існуючі уявлення про синтетичну природу творчості поета;
- охарактеризувати особливості впливу на його творчість театру й кінематографа;
- уточнити місце й роль О. Вертинського в літературному процесі першої половини ХХ століття.

Об'єктом дослідження є вірші й пісні О. Вертинського.

Предмет – з'ясування особливостей художнього синтезу та жанрово-стильової своєрідності поезії О. Вертинського, аналіз форм вираження авторської свідомості в його ліричних текстах.

Теоретично-методологічну основу дисертації склали праці Р. Барта, М. Бахтіна, Н. Бонєцької, В. Виноградова, Б. Кормана, Ю. Лотмана, С. Руссовой, М. Римаря, В. Скобелева, В. Халізева, присвячені теоретичним аспектам образу автора, а також дослідження, пов'язані з вивченням ліричного героя, – Ю. Борєва, В. Виноградова, Г. Винокура, Л. Гінзбург, Л. Голомб, і стилю художнього твору – М. Гіршмана, В. Жирмунського, Г. Клочєка, О. Соколова, Б. Томашевського, Ю. Тинянова, О. Чичєріна.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених завдань у дисертаційному дослідженні комплексно застосовано елементи *біографічного* методу, зверненого до фактів життя поета, що обумовили характер проєкції його авторського «Я» в ліричному тексті, і *порівняльно-історичного* методу, що дозволило аналізувати вірші й пісні О. Вертинського в широкому історико-культурному контексті, простежити їхній зв'язок з основними тенденціями літературного поступу першої половини ХХ століття. Використання *структурно-типологічного* методу спрямоване на виявлення специфіки мотивно-образної структури поезії. Завдяки комплексному підходу вдалося узагальнити різноманітний емпіричний матеріал, розглянути творчу спадщину поета-артиста як органічне ціле.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що поезія О. Вертинського досліджується в аспекті художнього синтезу, який часом виходить за межі власне літературного матеріалу. У роботі проаналізована образно-мотивна система поезії в її розвитку; виявлена жанрово-стильова своєрідність поетичної спадщини митця; висвітлені основні особливості об'єктивації автора в художній структурі творів О. Вертинського; з'ясований вплив символізму й футуризму на творчість поета; розглянуті особливості трансформації жанру балади й романсу в його доробку; визначена функція авторської маски як культурно-художнього явища, як форми взаємозв'язку автора й слухача; простежено вплив на творчість О. Вертинського театру й кінематографа.

Теоретичне значення роботи пов'язане з актуалізацією уваги до художнього синтезу, що сприяє розробці методології такого роду досліджень. Результати дослідження поглиблюють існуючі уявлення про суб'єкт ліричного висловлювання з урахуванням його комунікативної спрямованості на слухача (читача).

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів в подальшому вивченні російської літератури першої половини ХХ століття, у лекційних курсах з історії російської літератури ХХ століття,

формуванні дисциплін за вибором у вищих навчальних закладах, при написанні бакалаврських і магістерських робіт.

Особистий внесок дисертанта. Дисертація й усі публікації написані автором одноосібно.

Апробація дисертації. Робота в повному обсязі обговорювалася на засіданні кафедри світової літератури та російського мовознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні положення й результати роботи викладені в доповідях на XV, XVI, XVII, XVIII, XIX Міжнародних читаннях молодих учених пам'яті Л. Я. Лівшиця (Харків, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014), всеукраїнській науковій конференції «Література в контексті культури» (Дніпропетровськ, 2011), міжнародній науково-практичній конференції «Російська критика як літературно-естетичний феномен: до 175-річчя від дня народження М. О. Добролюбова» (Луганськ, 2011), всеукраїнській науково-практичній конференції «Література і місто: художній поступ» (Луганськ, 2011), V Міжнародних читаннях пам'яті Михайла Матусовського (Луганськ, 2012), міжнародній науковій конференції «Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення» (Горлівка, 2012), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми вивчення й викладання літератури» (Луганськ, 2012), XIV Міжнародній науковій конференції «Взаимодействие литератур в мировом литературном процессе. Проблемы теоретической и исторической поэтики» (Гродно, 2012), міжнародній науковій конференції «Що водить сонце й зорні стелі: поетика любові в художній літературі» (Бердянськ, 2012), міжнародній науково-практичній конференції «W kręgu antropologii literatury (Świat człowieka w literaturze: metodologiczne aspekty badań problematyki antropologicznej)» (Белосток, 2012), I Міжнародній науково-практичній конференції «Познание стран мира: история, культура, достижения» (Новосибірськ, 2012), III Міжнародній науково-практичній конференції «Мова і особистість у полікультурному просторі» (Севастополь, 2013), всеукраїнській науково-практичній конференції «Поетика “подвійного коду” у світовій літературі» (Луганськ, 2013), міжнародній науковій конференції «Мова – література – культура в контексті національних взаємозв'язків» (Бердянськ, 2013), всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Письменник в умовах заблокованої культури» (Кременець, 2013), VIII, XIX Міжнародних науково-практичних конференціях «Культура, духовность, общество» (Новосибірськ, 2013), IX International Symposium Contemporary Issues of Literary Criticism Tradition and Contemporary Literature (The symposium will pay tribute to the 100th anniversary year of the death of Akaki Tsereteli) (Тбілісі, Грузія, 2015), інтернет-семінарі «Язык. Литература. История. Культура. Проблемы изучения и преподавания» (Ланьчжоу, Китай, 2016).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображені в 25 публікаціях, із них 14 – у фахових спеціалізованих виданнях, 4 – у закордонних виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаних джерел, який налічує 156 позицій. Обсяг роботи – 191 сторінка основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми, визначається мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження, розкривається ступінь вивчення проблеми, наукова новизна, практичне значення отриманих результатів, наводяться дані про їхню апробацію.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні основи вивчення творчості О. Вертинського»** з'ясовано ступінь вивченості його поезії, поданий аналіз таких теоретичних понять, як «образ автора», «авторська суб'єктивність», «ліричний герой», «герой рольової лірики», «суб'єкт ліричного висловлювання».

У **підрозділі 1.1. «Поезія О. Вертинського в літературно-критичній і науковій реценції»** систематизуються існуючі оцінки творчості поета, а також визначені сучасні вектори її дослідження. В останні три десятиліття в науковий обіг повернуто цілий ряд імен письменників, так чи інакше пов'язаних із «російським зарубіжжям». Серед них і О. Вертинський. При розгляді робіт, присвячених творчості поета, було виявлено, що більшість дослідників звертаються до її театрального й виконавського виявів (В. Андрєєва, Н. Ільїна, В. Бардарим, К. Рудницький, В. Бахмач). Звичайно, без цього важко зрозуміти особливості постаті митця, утім, це лише один із компонентів його синтетичного доробку. І літературна складова не менш важлива. В. Ардов, В. Бабенко, Н. Ільїна, М. Кравчинський, А. Макаров, Б. Савченко висвітлили життя й творчі пошуки поета, з'ясували джерела його натхнення, однак у їхніх дослідженнях превалує все ж біографічний підхід, тоді як є потреба комплексного вивчення літературної спадщини О. Вертинського.

Під цим оглядом слід зауважити, що в кандидатських дисертаціях К. Тарлишевої, О. Горелової і М. Лежневої розглядаються лише деякі аспекти жанрової природи та образної специфіки пісенної поезії митця. Скажімо, О. Горелова прагне помістити його доробок в коло іронічної поезії Срібного віку, що саме по собі важливо, цікаво, але далеко не вичерпує широке коло проблем, пов'язаних із творчою спадщиною О. Вертинського. Вплив поетів Срібного віку на його творчість простежується також у роботах В. Бабенка, П. Пильського, Б. Савченка. Останній особливу увагу приділяє виявленню паралелей із творчістю І. Северяніна, але при цьому основні відмінності поезії О. Вертинського не були ним враховані.

Нам близька точка зору А. Макарова, який наполягає на поєднанні різних традицій російської літератури кінця XIX – початку XX століття у доробку поета й підкреслює унікальність його стилю. Також для нас важливі дослідження, що розкривають мотивну структуру творчості Вертинського. Про це йдеться в роботах О. Горелової, К. Рудницького, Б. Савченко.

Дослідники, які пишуть про синтетичний характер спадщини митця, знаходять у ній елементи «кінематографізму». До питання взаємозв'язку літературних типів і образів поезії Вертинського з іншими видами мистецтва звертаються В. Ардов, В. Бардарим, К. Рудницький, Б. Савченко, К. Тарлишева. Прагнуть визначити роль поета в генезі жанру авторської пісні Л. Аннинський, В. Баєвський, В. Бахмач,

А. Кулагін, А. Макаров, Б. Савченко, І. Соколова, К. Тарлишева. І все ж існуючі дослідження не створюють цілісної картини художньої своєрідності творчості О. Вертинського, і тільки починають розроблятися проблеми, пов'язані із власне літературною складовою його творчої спадщини.

У нашому дослідженні ми дотримувалися усталеної періодизації творчості поета (1915–1920 роки – рання творчість, 1920–1943 – період еміграції, 1944–1957 – постемігрантський період), оскільки саме вона дозволяє простежити, що і як змінювалося в його художньому світі.

У *підрозділі 1.2. «Теоретичні аспекти вивчення проблеми авторської присутності в ліричному творі»* окреслений методологічний інструментарій дослідження. Відзначається, що зазначені теоретичні поняття, зокрема співвідношення планів автора та ліричного героя, актуальні у зв'язку з поглибленим вивченням творчості О. Вертинського.

Образ автора в нього близький до постаті реального творця віршів і пісень – біографічного автора, що й обумовило наше звернення до студій, у яких ідеться про форми прояву авторської суб'єктивності. У цьому зв'язку розглядаються роботи М. Бахтіна, В. Виноградова, Г. Винокура, Л. Гінзбург, Б. Кормана, які зосередили свою увагу на вивченні способів репрезентації авторської свідомості в рамках художнього тексту. Спираючись на роботи М. Римаря й В. Скобелєва, ми розглядаємо художній твір не тільки як відображення структури свідомості, але і як структуру діяльності творчої особистості.

Аналізуючи вірші й пісні Вертинського, ми виходили з концепції Г. Винокура, згідно з якою «особлива життєва манера» поета, стиль його поведінки присутні в структурі його творів, і судження Ю. Лотмана про те, що слово може бути охарактеризоване як дія. Таким чином, стиль розуміється як індивідуальна письменницька манера, коли життєвий і естетичний досвід автора проявляється в оригінальності його стилю, визначаючи його характерні риси. Під цим оглядом ми звертаємо увагу й на експресивність, предметність, символічність художніх образів у поезії. Зокрема, важливим джерелом при аналізі проблеми «маски» П'єро у творчості Вертинського стали роботи О. Осьмухіної.

Ключовими при вивченні прийому кінематографічності є роботи Г. Ключека, Ю. Лотмана, І. Март'янової, О. Овчарової, Р. Янгірова. Для його дослідження необхідно звернутися до понять «монтаж», «рамка», «кінематографічний план» (за Ю. Лотманом). Одним з елементів стилю поезії О. Вертинського є «різномовність», використання слів різних лексичних шарів, іншомовної лексики (К. Тарлишева). У вивченні колірної символіки було задіяне дослідження М. Серова «Цвет культуры». Розглянуті в цьому розділі роботи створюють необхідні передумови, що уможливають подальше поглиблене вивчення творчості поета.

Другий розділ «Становлення й еволюція пісенної творчості О. Вертинського» присвячений розвитку та трансформації образно-мотивної структури творчості поета.

У *підрозділі 2.1. «Образна система ранньої творчості поета»* йдеться про ті кардинальні зміни, які відбувалися в російській художній культурі в перші десятиліття ХХ століття. Висока культура зі зухвалими експериментами й

видатними художніми відкриттями сусідила з масовим мистецтвом, що розвивалося відповідно до природніх запитів широкого загалу. На їхній межі виникали цікаві художні явища, і одним із них була творчість О. Вертинського, яка починалася на естрадних підмостках московських театрів мініатюр. Свої «печальные песенки» він виконував у костюмі й гримі П'єро.

Ураховуючи досвід символізму, футуризму й акмеїзму, Вертинський підпорядковує поезію умовам сцени, «театралізуючи» її, створює свій художній світ, у якому було місце для мрії і реальності, іронії та сентиментальності... С. Руссова пропонує типологію авторів ліричного тексту, яка видається нам переконливою. Зокрема вона виокремлює розповсюджений у поезії тип «автора-митця», що бере початок із романтичного уявлення про поета, артиста, музиканта. Дослідниця вважає, що характерною рисою цього типу є орієнтація на творче продовження культурної традиції, синестезизм і життєбудівництво. Як представник цього типу автора Вертинський перебуває в полеміці-діалозі зі слухачем-читачем, викликаючи його на довірчу розмову. Виникає сповідальність, характерна для творчості поета. Наприклад, один із ранніх віршів «Я сегодня смеюсь над собой» сприймається слухачем-читачем як автобіографічна сповідь.

Центральне місце в ранній творчості Вертинського посідає тема нерозділеного кохання. Ліричному героєві не вдається знайти любов, він самотній у ворожому йому світі, і таким чином окреслюється мотив самотності. Творчості поета властива й мортальна тематика, яка стає своєрідним ключем до осягнення сьогодення, минулого й майбутнього. Так у вірші «Бал Господен» життя героїні уявляється лише підготовкою до смерті, очікуванням неминучого. Проживши своє життя в очікуванні балу, чогось незвичайного й казкового, вона розтрачує його впусту, і лише похоронна процесія перетворюється на бал, але на «бал Господен». «Ариетки» П'єро були присвячені трагізму існування непримітних героїв, звичайних людей, таких, як його глядачі, слухачі й читачі.

Ліричний герой не приймає існуючих форм життя й прагне в ілюзорний, екзотичний світ, але він не здатний до протистояння з дійсністю, як і не схожий на «грубого гунна» Маяковського. Проте гуманізм Вертинського був яскраво виражений в образній системі вірша «То, что я должен сказать», присвяченого пам'яті загиблих юнкерів. Таким чином, П'єро поступився місцем поетові-митцеві, чий образ починає формуватися вже в першому періоді творчості й одержує розвиток у другому.

У підрозділі 2.2. «Еволюція мотивно-образної структури поезії О. Вертинського в період еміграції» розглядається новий етап у творчості поета. У цей час він активно розробляє тему міста, що зазвучала в нього ще до виїзду за кордон. Героями його пісень стають люди, які належать до світу мистецтва – актори й акторки, люди з особистою драмою, нерозділеним коханням і неминучою самотністю, до яких поет відносить і себе.

У творчій спадщині Вертинського центральне місце посідає образ актриси. Героїня його творів представлена двома типами: жінка, якою поет захоплений («Сероглазочка», «За кулисами», «Джиоконда», «Я Вами восхищён»), і жінка, що викликає іронію та співчуття («Аллилуйя», «Ракель Меллер», «Полукровка», «Дни

бегут» та ін.). В еміграції автор відходить від мелодраматичного зображення актриси, характерного для ранньої творчості («Маленький креольчик», «Лиловый негр», «Ваши пальцы»), і трансформує його в більш глибокий, цільний образ. Лірична героїня-актриса проходить своєрідну еволюцію від ідеалізованої кінобогині (В. Холодна) до розбещеної кінозірки («Испано-Сюиза», «Гуд бай»).

Основними для О. Вертинського в ці роки є мотиви творчості й нерозділеного кохання. Ліричний сюжет про нещасне кохання виникає із зіткнення реального й ідеального, того, що є, і того, що мало б бути, але чого досягти ніяк не вдається. Ліричного суб'єкта цього періоду творчості хвилює проблема смерті («Ты сказала, что Смерть носит», «Музыканты лета», «Баллада о седой Госпоже» та ін.). Образ смерті висновується на літературній і фольклорній традиції. Смерть осмислюється, з одного боку, як завершення життєвого шляху, а з іншого – як сходження до іншого світу. Важливий у творчості поета й образ міста, і одним з основних героїв поезії стає житель мегаполіса, підвладний його спокусам («Дансинг-гёрл», «Жёлтый ангел», «Прощальный ужин», «Шанхай» та ін.).

У *підрозділі 2.3. «Побутове й буттєве в постемігрантській поезії О. Вертинського»* аналізується творчість поета останнього періоду. У цей час ним було написано порівняно небагато – усього близько двадцяти віршів. Повернення на Батьківщину було пов'язане з гастрольми, нелегкими умовами життя й розчаруванням у радянській дійсності; зрозуміло, давався взнаки й вік. Його вірші не виходили друком, платівки не випускалися. Власне, у Радянському Союзі до «відлиги» О. Вертинський офіційно був визнаний тільки як кіноактор, хоч як виконавець своїх пісень він вів активну гастрольну діяльність. Його пісенна творчість замовчувалася, що відбивало загальну атмосферу того часу.

Продовжуючи традиції попередніх етапів творчості, поет повертається до образу актора. Прикладом може слугувати вірш «Маленькие актрисы», у якому звучить жаль, що актриси віддають на вівтар мистецтва своє життя й жіноче щастя. Автор бачить «трагедію невизнаного генія», нереалізованого в мистецтві. Актор народжується й помирає на сцені, живе в ілюзорному світі, забувши про реальність. Воскресаючи, він не знаходить щастя, його шлях у нікуди – догорання «на холоде бенгальського огня», тому що актори не здатні просто жити й насолоджуватися життям.

Образ дружини стає основним типом ліричної героїні, що набуває смислової завершеності. Поряд з образом артиста в поезії з'являється образ батька й чоловіка. Це вірші «Доченьки», «У моих дочурок много есть игрушек», «Дочери Марианне», «Ворчливая песенка», «Жене Лиле». Мотив сім'ї, взаємин із дітьми починає переважати у творчості О. Вертинського. Центром його поетичного всесвіту стала сім'я.

Ключова для цього періоду тема ролі поета й поезії розглядається у вірші «Птицы певчие», де постає образ співочого птаха – символу творчості Вертинського. Своє призначення ліричний герой убачає в тому, щоб співати, долаючи прикрощі війни, неприйняття офіційною владою, заборони й замовчування. Підбиваючи підсумки свого життя поета, артиста, блукача, автор говорить про те, що він виконав свій борг, але до самого кінця повинен нести свій хрест – хрест

поета. В одному з останніх віршів («Сквозь чащу пошлости, дрожа от отвращения...») ліричний герой намагається позбутися засилля вульгарності, яка отруює існування митця, робить його життя нестерпним і неможливим.

Третій розділ «Жанрово-стильова природа віршів і пісень О. Вертинського» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі **3.1. «Форми прояву авторської суб'єктивності в поезії О. Вертинського і її жанрово-стильові особливості»** простежується творення авторського жанрового різновиду пісні-балади, що поєднала пісенну мелодику й поетичні зображувально-виражальні засоби. Віднайдений поетом жанр відповідав потребам часу, коли в літературі здійснювалися сміливі експерименти, трансформувалася система цінностей і образна мова.

Серед тогочасних новацій можна виокремити й синтез різних видів мистецтва, що було притамано і творчості Вертинського. У його віршах і піснях відчутний вплив різних ліричних і ліро-епічних жанрів. Він вдало синтезує традиції російської класики й досвід сучасної йому літератури модернізму; його «печальные песни» можуть наближатися за своїми жанровими ознаками до балади, елегії, пісні, романсу, у його формах як фольклорного, так і літературного побутування.

Прикметно, що одним із найпоширеніших композиційних прийомів поезії Вертинського є контрастне поєднання в тексті одного твору фрагментів, виконаних у стилістиці романсу, пісні й ліричної сповіді. Усе це гармонійно сполучається, визначаючи цілісний художній світ автора, а образ поета-митця є його формуючим ядром. «Художнє завершення» (М. Бахтін) можливе тільки як прояв авторської інтенції, що майстерно реалізовує у своїх віршах і піснях О. Вертинський. Для його поезії характерні різні способи вираження авторської позиції щодо зображуваного. Більшість його творів написані від першої особи. При цьому в доемігрантський період ліричне «Я» проявлялося переважно в сценічній масці П'єро. Пізніше, коли відбулася остаточна відмова від маски, використання автором першої особи засвідчує його зближення з ліричним героєм, хоча водночас розвивається й рольова лірика («Кино-кумир», «Парижанка» та ін.).

У підрозділі **3.2. «Кольористика поезії О. Вертинського»** розглядається значення колірної епітети у творчості поета. Відзначається, що в його синкретичній творчості важливі не тільки звучання слова й музика, але й зорове сприйняття – світло й колір. Для створення образу О. Вертинський використовує колірні епітети, які передають авторське світовідчуття («Ваши пальцы», «Дансинг-гёрл», «Танцовщица», «Рождество», «В синем и далёком океане») та емоційні переживання ліричного героя («Jamais», «Сероглазочка», «Мадам, уже падают листья», «Танго Магнолия», «Жёлтый ангел», «Сероглазочка», «Пани Ирэна», «Безноженька», «Аллилуйя»). Вони стають стилістично важливими компонентами, що виражають ліричне переживання.

Білий колір у Вертинського може позначати минуле, молодість, яка вже промайнула, наближення до Бога й загробного світу, смерть. Поряд із білим і чорним зринає сірий колір, що символізує сьогодення. Цей колір важливий для автора саме як контраст часу в опозиції «сьогодення – минуле». Жовтий колір

пов'язується з осіннім зів'ялим листям і виражає тугу від неминучості й безвихідності. Така його функція, скажімо, у вірші «Жёлтый ангел».

На противагу «песимістичному» жовтому, у творчості Вертинського присутній і золотий колір. Він вабить своєю височиною та вражає красою, як золоті маківки православних церков, що й надає особливого значення його символіці.

Синій може застосовуватися в поетичній передачі психологічних контрастів, символізуючи спрямованість до добра й світла. Але у Вертинського – це ще й символ вічності, і супутник смерті. Голубий колір асоціюється з ясным небом, прозорістю води. Для поета голубий – колір ностальгії, нескінченності, незбагненності вічної істини. Колірні епітети – багатозначні й складно взаємопов'язані, вони відіграють значну роль у розкритті світосприйняття митця.

У *підрозділі 3.3. «Іншомовна лексика у віршах і піснях як утілення смислових інтенцій автора»* розглядається стилістична функція іноземних слів у піснях Вертинського. Простежується, як поет-бурлака свідомо чи несвідомо втілює у своїй творчості різні національно-культурні особливості. Для митця, який довгий час прожив в еміграції, уведення слів іноземного походження в поетичний текст є закономірним і стилістично виправданим.

Однією з відмінних рис стилю віршів і пісень О. Вертинського є вкраплення іноземної лексики, які органічно ввійшли до багатьох віршів і пісень («Jamais», «Девочка с капризами», «Гуд-бай», «Полуковка», «Дансинг-гёрл», «Жёлтый ангел», «Аллилуйя», «Испано-Сюиза», «Piccolo Bambino», «Ирэне Строщи», «Femme Raffinee» та ін.). Уплетена в тканину тексту іншомовна лексика сприймається як невід'ємний компонент, що характеризує індивідуальний стиль поета перших двох періодів творчості. Ця лексика передає колорит епохи тієї країни, у якій опинився поет, і сприяє стиранню меж поміж «чужим» і «своїм». Авторський світогляд проявляється на тематичному, мотивному, образному, стилістичному рівні, створюючи в читачів і слухачів відчуття єдності всієї його поетичної спадщини.

У *четвертому розділі «Особливості синтезу різних видів мистецтва у творчості О. Вертинського»* аналізується феномен художнього синтезу.

У *підрозділі 4.1. «Театральний прийом “маски” і образ П'єро у творчості О. Вертинського»* розглядається «театральність» його поезії. Відзначається, що театр і кіно вплинули на його творчість. Тип сценічної маски Вертинського був визначений нами як «прагматичний» (М. Євреїнов), оскільки в цьому випадку відбувається «підміна» автора вигаданим персонажем. Джерела використання маски виявляються у фольклорі й традиціях театрального та салонного мистецтва і є своєрідним естетичним узагальненням самого феномена «театральності». Спершу митець використовує сценічну маску для того, щоб приховати хвилювання перед глядачем (П'єро, специфічний грим, речитативне виконання), але надалі вона трансформується в центральний образ П'єро, навколо якого постає вся система ліричного тексту раннього періоду творчості, що дозволило змінити сприйняття образу автора-виконавця.

У цьому була певна літературна гра, своєрідна містифікація, але глядач (читач) усе ж таки був схильний ототожнювати вигаданий образ із самим поетом.

Маска П'єро стала епатажним вираженням авторської сутності, результатом творчого пошуку молодого артиста. Його новаторство виявилось в «переході» маски із зовнішнього плану (сцени) у внутрішній (текст), де вона стає повноправним образом і бере участь у формуванні художнього світу поета. Але вже в ранній період творчості О. Вертинський починає дистанціюватися від створеного ним образу. Зміна сценічного костюму в 1917 році знаменує початок нового етапу творчості поета. Людина у фрак асоціюється з художнім світом поета-артиста, поета-«митця», який окреслився вже в зрілій творчості.

У *підрозділі 4.2. «“Кінематографізм” творчості О. Вертинського»* розглядається, які елементи «кінематографізму» використовує автор у своїх віршах і піснях. У російській літературі першої половини ХХ століття відбувалася не тільки жанрово-стильова дифузія, але й активна взаємодія, взаємопроникнення різних видів мистецтва. Кіно, як молодше мистецтво, починало впливати на театр і літературу, зазнаючи, своєю чергою, їхнього впливу.

Уже в ранній творчості О. Вертинського присутні різні форми прояву кінематографічності, переважно це техніка монтажу в побудові сюжету пісні, низка великих і загальних планів. Проте кінообрази з'являються лише у віршах, які присвячені Вірі Холодній. Натомість у період еміграції кіно стає темою багатьох творів, а їхніми героями – актори й актриси («Принцеса Мален»; «Актрисе», «Кіно-кумир», «Гуд бай»).

Загалом творчості Вертинського притаманні такі ознаки «кінематографізму», як монтаж у композиції віршованого тексту, наявність різноманітних алюзій, пов'язаних із кінематографом. Скажімо, у вірші «Детский городок» спостерігається своєрідний відеоряд, прокреслене графічно пряме мовлення дітей, членування на кадри схоже зі структурою сценарію. Кожна міні-сцена має емоційну й значеннєву закінченість, що підсилює схожість із розкадруванням. Автор виступає у вірші як режисер, про що свідчать короткі ремарки й сам прийом монтажу. Але при цьому він, – мимовільний свідок того, що відбувається, – не може що-небудь змінити або чимось допомогти.

«Кінематографічність» – це сама експресія, що визначає характер руху ліричного сюжету. Крім того, кіно в поезії асоціюється зі сном, міражем, ілюзією, виникає мотив фальші кіно. Ю. Тинянов відзначав, що за «силою вражень» кіно обігнало театр, і Вертинський у своїй творчості використовував досвід молодого мистецтва. Художній синтез «театральності» і «кінематографічності» у доробку поета відповідав потребам часу, був органічним, продуктивним і набув оригінальних рис.

У **висновках** узагальнюються результати дослідження.

Творчість О. Вертинського органічно належить до поліфонічного художнього простору російської культури першої половини ХХ століття. Упродовж сорока років він вибудовував свій поетичний світ у дусі й стилі автора-митця, чия творчість розвивалася та змінювалася, однак завжди залишався вірний собі та своїм моральним і естетичним пріоритетам.

В останні десятиліття з'явився інтерес до, здавалося б, забутої літературної спадщини Вертинського, хоча говорити про те, що всі аспекти його багатогранної

спадщини розкриті повною мірою, не доводиться. Це стосується насамперед жанрово-стильової своєрідності творчості поета. Уже в перших рецензіях і відгуках думки критиків щодо цього розділилися: одні наполягали на її художній цінності, зараховуючи до елітарного мистецтва, інші, навпаки, беззастережно відносили доробок митця до масового. Ми ж уважаємо, що в поезії О. Вертинського відбувся синтез рис і високого, елітарного, і масового мистецтва; у будь-якому разі, він створив оригінальні й повноцінні в художньому плані тексти. Автор не тільки підходить до нових тем, показуючи моральну неспроможність і трагічну роз'єднаність сучасного йому суспільства, але й утверджує цінності приватного життя, незалежність поета-митця й самоцінність поетичної творчості.

Вертинський у своїй творчості повернувся до першооснов лірики, поєднуючи слово й мелодію, у чому також можна добачити тенденцію до демократизації поезії, адже пісня легко сприймається якнайширшим колом читачів-слухачів. У ліриці відсутній розгорнутий сюжет, однак у низці пісень Вертинського виникає подієвий ряд, сюжет, тобто їх можна віднести до ліро-епіки. Його вірші й пісні переважно автопсихологічні, але водночас є в нього твори й рольової лірики.

Унікальність творчості поета полягає у вдалому поєднанні традицій російської літератури початку ХХ століття (символізм, футуризм) і власних художніх шукань. У поезії Срібного віку, адресованої переважно елітарному читачеві, на перший план висувалася екзистенціальна тематика. Широкому загалу вона видається незрозумілою, нереальною та непотрібною. Вертинський адресував свої пісні, які здатні зворушити й схвилювати слухача, саме звичайним людям, уникаючи складних асоціацій, демонстративного руйнування звичних конвенцій, що існують між автором і його читачем. Здавалося б, він це робив у дусі масової культури, однак при тому поет оминає клішування сюжетів, уникає стильового універсалізму, структура особистості автора та героїв у його піснях конфліктна й неоднозначна. Тобто Вертинський створює своєрідну «серединну поезію», аналог сучасної йому якісної белетристики. Важливими жанрово-стильовими особливостями його віршів і пісень є простота їхньої форми, виразний лаконізм, синтез, обумовлений взаємодією поезії, музики, театру, кіно.

На ранньому етапі творчості в художньому світі Вертинського формується «екзотичний простір» із властивими йому маркерами – «літо», «море», «далекі країни» «притони Сан-Франциска» тощо, який протиставляється повсякденній реальності; у ньому зринає й простір сну (казка), який надалі може переходити в простір смерті («Безноженька», «Панихида хрустальная», «Бал Господень»). Для художньої реальності першого періоду творчості Вертинського, характерна опозиція близького й далекого, реально-повсякденного й таємничо-піднесеного.

У другому періоді також постає протиставлення: світ повсякденності – театральний, буафорський світ із характерними маркерами «театр», «кіно», «лялька», «балаган», «лаштунки» («Кино-кумир», «Китай», «Шанхай», «Китеж», «Детский городок», «Piccolo bambino»), що зберігається й у поезії постемігрантського періоду («Маленькие актрисы», «Мыши»).

На останньому, третьому, етапі творчості сягає своєї кульмінації тема дитинства («Детский городок», «Доченьки», «У моих дочурок много есть

игрушек»). Також однією з провідних тем О. Вертинського традиційно є тема кохання. Вона зародилася ще в доемігрантський період («Пёс Дуглас», «Минуточка», «Jamais» та ін.). Політизованість була визначальною рисою більшої частини літератури російського зарубіжжя, але Вертинський до цієї більшості не належав. Зрозуміло, і на його поезії позначився душевний надриг, характерний для російської еміграції, але темою його віршів і пісень є трагічна складність стосунків між чоловіком і жінкою, проблеми життя і смерті. Особиста драма ліричного героя поезії Вертинського – найчастіше любовна, а соціальна дисгармонія для нього десь на другому плані.

Значна увага у творчості Вертинського приділяється мотивам смерті («Баллада о седой Госпоже», «Ты сказала, что смерть носит», «Музыканты лета»), туги за Батьківщиною («О нас и о Родине», «В степи молдаванской»), нерозділеного кохання, самотності («О шести зеркалах», «Дни бегут», «Кино-кумир», «Любовь» та ін.). В останній період творчості Вертинського посилюються філософські мотиви, особливо це характерно для осмислення автором проблеми ролі поета в сучасному йому світі.

На різних етапах творчості авторська суб'єктивність по-різному проявляється в поетичному тексті. Ліричний герой виступає то як нещасний закоханий («Сероглазочка»), то як блукач («Рождество», «В степи молдаванской», «Палестинское танго», «Любовнице»), то як артист («Жёлтый ангел», «Птицы певчие»), то як філософ, що намагається осягнути світ і його закони («Дни бегут», «Без женщин»), то як патріот («О нас и о Родине», «Наше горе», «Киев – родина нежная»), то як батько («Доченькам», «Ворчливая песенка»).

У третьому, останньому, періоді творчості Вертинського посилюється буттєва проблематика, але при тому лірично-сповідальний первень переважає над інтелектуально-філософським. Якщо спробувати уявити суб'єкту структуру лірики митця в динаміці, то треба відзначити, що ближче до авторського плану розташовуються позаособистісні форми вираження авторської свідомості, загалом характерні для його творчості. Ближче до геройного плану перебуває герой рольової лірики, що розвинулася під час еміграції. У третій період знову зростає значення авторського плану, оскільки ліричний герой щедро наділений біографічними рисами свого творця («Жене Лиле», «Дочери Марианне», «Доченька», «Ворчливая песенка»). Дистанція між ліричним «Я» тексту і «Я» біографічного тут мінімальна.

Художній світ О. Вертинського втілюється в стилістичних особливостях його віршів і пісень, де певну роль відіграли вкраплення іноземної лексики, ощадливе й уміле використання колірних епітетів. Уже в ранній період творчості кольоропис як ефективний виразно-образотворчий засіб широко використовується поетом, який віддавав перевагу передусім білому і чорному кольорам. Колірні епітети в поезії Вертинського багатозначні й складно взаємопов'язані, вони відіграють значну роль у розкритті світосприйняття митця. Ще однією особливістю стилю його пісень є іншомовна лексика. Органічним стало стилістичне використання галліцизмів («Jamais», «Девочка с капризами», «Злые духи»), англіцизмів («Гуд-бай», «Полукровка», «Дансинг-гёрл», «Жёлтый ангел»), чужого слова («Трефовый король», «Аллилуйя», «Испано-Сюиза», «О шести зеркалах», «Бал Господень»,

«Piccolo Bambino», «Ирэне Строцци»), крилатих висловів («Концерт Сарасате», «Ракель Меллер», «Femme Raffinee»). Іншомовна лексика сприймається як невід'ємний компонент, що характеризує індивідуальний стиль поета.

Естетика «театральності» визначає форми авторської присутності в художньому світі Вертинського. Продовжуючи традиції театру дель-арте й російського символізму, він створює на сцені популярний на той час образ П'єро, який став характерним для перших двох періодів його творчості, і особливо для раннього. Образ П'єро зазнає складної еволюції, обумовленої зміною авторського світогляду й світовідчуття, – від білого П'єро, лірика й розрадника, до трагічного чорного П'єро. Чорний П'єро іронічний і трагічний, він погано співвідноситься з традиційною театральною маскою. Виникає внутрішній дисонанс, виходом з якого стає відмова поета від маски П'єро, його костюм змінюється на чорний фрак, саме в ньому Вертинський виконав пісню «То, что я должен сказать». Людина у чорному фраківі стає новим сценічним амплуа поета-артиста, а «театральність» стає одним із прийомів відображення дійсності в його творчості.

Крім естетики театру творчості О. Вертинського притаманна своєрідна «кінематографічність». Вона проявляється як на рівні поезики (принцип монтажу) («Минуточку», «Лиловый негр», «Маленький креольчик», «Ваши пальцы», «Гуд-бай», «Кино-кумир», «Я всегда был за тех, кому горше и хуже», «Детский городок»), так і на рівні тематики («Принцесса Мален», «Кино-кумир», «Гуд-бай», «Испано-Сюиза», «Маленькие актрисы», «Мыши»). Внутрішні монологи персонажів часто вибудовані як репліки акторів, а організація сюжетів віршів і пісень нагадує розкадрування; епізодичні образи беруть участь у «монтажі», створюючи цілісну й зриму картину. Авторська модальність виражається в текстах за допомогою не тільки прямої оцінки зображуваного, але й того ефекту, який привносить у нього прийом монтажу.

Вертинський не раз писав про ілюзорність світу театру й кіно, але парадокс полягає в тому, що художній досвід театру й кінематографу допоміг йому наповнити свої вірші й пісні правдою почуття, утілити в них динаміку й драматизм переживань. Він був одночасно поетом, композитором, режисером і артистом-виконавцем своїх пісень, чим безсумнівно вплинув на зародження жанру авторської пісні. Йому вдалося органічно поєднати в поетичному тексті наративний елемент із ліричною сугестивністю, що є його внеском у розвиток російської поезії першої половини ХХ століття. У своїй творчості О. Вертинський зумів не тільки втілити споконвічний пошук сенсу буття, любові, щастя, повноти життя й гармонії з нею, але й віднайти для них просту й водночас емну та виразну поетичну форму, що дозволяє вийти до якнайширшого кола читачів і слухачів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНІ В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Плотникова А. А. Театр Александра Вертинского / А. А. Плотникова // Научные записки Харьковского национального педагогического университета

ім. Г. С. Сковороди. Серія літературознавство. – 2010. – Випуск 2 (62). Частина перша. – С. 85-91.

2. Плотникова А. А. К проблеме цвета в поэзии А. Вертинского / А. А. Плотникова // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка – Філологічні науки – 2011. – № 9 (220) травень. Частина перша. – С. 19-29.

3. Плотникова А. А. Образ города в творчестве Александра Николаевича Вертинского / А. А. Плотникова // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка – Філологічні науки. – 2011 – № 24 грудень. – 2011. – С. 26-31.

4. Плотникова А. А. Поющий актер Александр Вертинский / А. А. Плотникова // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія літературознавство. – 2011. – Випуск 2 (66). Частина перша. – С. 87-93.

5. Плотникова А. А. Автор-изгой в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка – Філологічні науки. – 2012. – №12 (247) червень. Частина перша. – С. 138-144.

6. Плотникова А. А. Юмор и сатира в песенном творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія літературознавство. – 2012. – Випуск 1 (69). Частина перша. – С. 128-134.

7. Плотникова А. А. Образ Актрисы в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Восточнославянская филология: сб. науч. трудов / Горловский гос. пед. инст-т иностранных языков; Донецкий национальный ун-т. Редкол.: С. А. Кочетова. – Випуск 20. – Литературоведение. – Горловка : Изд-во ГГПИИЯ, 2012. – С. 257-263.

8. Плотникова А. А. Иностранная лексика в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка – Філологічні науки. – 2013. – №14. Частина перша. – С. 244-251.

9. Плотникова А. А. Художественный мир Александра Вертинского в постэмиграционный период / А. А. Плотникова // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія літературознавство. – 2013. – Випуск 2 (74). Частина перша. – С. 88-97.

10. Плотникова А. А. Кинематографичность как приём в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка. – Філологічні науки. – 2013. – №9. Частина друга. – С. 208-216.

11. Плотникова А. А. Любовный треугольник: Арлекин – Колумбина – Пьеро в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Актуальні проблеми слов'янської філології: лінгвістика та літературознавство. Серія : лінгвістика і літературознавство : між нар. Зб. Наук. Ст. – Бердянськ : БДПУ, 2013. – Вип. XXVII. Частина 2. – С. 279-287.

12. Плотникова А. А. Творчество А. Н. Вертинского по возвращению на Родину / А. А. Плотникова // Наукові записки Тернопільського національного

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія літературознавство / За ред. д. ф. н. М. П. Ткачука. – Тернопіль : ТНПУ, 2014. – Вип. 39. – С. 447-452.

13. Плотникова А. А. К вопросу о синтетичности «арьеток» А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія літературознавство. – 2013. – Випуск 2 (70). Частина друга. – С. 88-97.

14. Плотникова А. А. Смерть и ее атрибуты в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету: Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ : ФОП Ткачук О. В., 2014. – Вип. III. – С. 228-236.

Дополнительные публикации:

1. Плотникова А. А. Современные Интернет пользователи об А. Н. Вертинском / А. А. Плотникова // Література в контексті культури: Зб. наук. пр. – Випуск 21 (2) / ред. кол. В. А. Гусєв. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 213-218.

2. Плотникова А. А. Маска Пьеро в творческом поиске А. Н. Вертинского: истоки, эволюция, значение / А. А. Плотникова // Современное литературоведение: Научно-методический сборник филологических работ. – Вып. 8. – Луганск: Изд-во «ГЗ Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко», 2011. – С. 263-269.

3. Плотникова А. А. Русский Пьеро (Александр Николаевич Вертинский) / А. А. Плотникова // Обрії сучасної філології : зб. наук. пр. / Луганський державний інститут культури і мистецтв. – Вип. 4. – Луганськ: Вид-во ЛДІКМ, 2011. – С. 115-119.

4. Плотникова А. А. Приемы создания образа автора в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Познание стран мира: история, культура, достижения / Под ред. С. С. Чернова. – Новосибирск: Изд. НГТУ, 2012. – С. 64-68.

5. Плотникова А. А. Традиции театра Дель-Арт в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // W kręgu problemów antropologii literatury : W stronę antropologii niezwykłości. – Białystok: Uniwersytet w Białymstoku, 2013. – С. 471-483

6. Плотникова А. А. Автор и герой в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Антропология литературы: методологические аспекты проблемы: сб. науч. ст. в 3 ч. Ч. 2 / Гр ГУ им. Я. Купалы; редкол.: Т. Е. Автухович (гл. ред.). – Гродно: Гр ГУ, 2013. – С. 133-140.

7. Плотникова А. А. Путь А. Н. Вертинского после возвращения на Родину (По книге Л. В. Вертинской «Синяя птица любви») : тезисы / А. А. Плотникова // Чтения памяти Михаила Матусовского: материалы V Международной науч.-практ. конференции «Лингвистика. Коммуникация. Образование» – Луганск, 1–2 марта 2012. – Луганск: Изд-во ЛГИКИ, 2012. – С. 81-84.

8. Плотникова А. А. К вопросу о фольклорных элементах в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // LINGUA MOBILIS. Научный журнал. –

Челябинск: ФГБОУ ВПО «Челябинский государственный университет», 2015. – №2 (53). – С. 20-26.

9. Плотникова А. А. К вопросу об исследовании творчества А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Приволжский научный вестник. Научно-практический журнал. – Ижевск: ИП Самохвалов Антон Витальевич, 2015. – № 11 (51). – С. 90-95.

10. Плотникова А. А. О литературных традициях в творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // IX International Symposium Contemporary Issues of Literary Criticism Tradition and Contemporary Literature (The symposium will pay tribute to the 100th anniversary year of the death of Akaki Tsereteli) – Tbilisy: TSU Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature, 2015. – Tom 2. – С. 29-41

11. Плотникова А. А. Китай в жизни и творчестве А. Н. Вертинского / А. А. Плотникова // Язык. Литература. История. Культура. Проблемы изучения и преподавания: сборник научных статей / Под ред. Ли Яиня. – Ланьчжоу : [без изд.], 2016. – С. 55-59.

АНОТАЦІЯ

Плотнікова А. А. Поезія О. М. Вертинського: автор, образ, стиль. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.02 – російська література. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди МОН України. – Харків, 2017.

У дисертації досліджується образно-мотивна структура й жанрово-стильові особливості творчості О. Вертинського – яскравого й самобутнього явища в історії російської культури першої половини ХХ століття. Він був одним із творців синтетичного мистецтва, предтечею авторської пісні, що виникла в Росії в 1960–1970-ті роки. Виходячи за межі власне літератури, митець оновив і розширив виражально-сміслові можливості поезії. Синтез мистецтв був надзвичайно характерний для літератури Срібного віку, що неодноразово відзначалося дослідниками. Однак напрямок естетичних пошуків Вертинського дещо відрізнявся від художнього синтезу поетів-символістів із властивим їм «аристократичним індивідуалізмом» (Елліс). Унікальність творчості поета полягає у вдалому поєднанні традицій російської літератури початку ХХ століття (символізм, футуризм) і власних художніх шукань.

О. Вертинському вдалося органічно поєднати в поетичному тексті наративний елемент із ліричною сугестивністю, що є його внеском у розвиток російської поезії першої половини ХХ століття. Він зумів не тільки виразити споконвічний пошук сенсу буття, любові, щастя, повноти життя, гармонії, але й знайти для них просту й водночас ємну поетичну форму.

Ключові слова: мотивно-образна структура, біографічний автор, образ автора, ліричний герой, жанр, стиль, кольористика, іншомовна лексика, «театральність», «кінематографічність», художній синтез.

АННОТАЦИЯ

Плотникова А. А. Поэзия А. Н. Вертинского: автор, образ, стиль. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.02 – русская литература. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды МОН Украины. – Харьков, 2017.

В диссертации исследуется образно-мотивная структура и жанрово-стилевые особенности творчества А. Вертинского – яркого и самобытного явления в истории русской культуры первой половины XX века. Он был одним из создателей синтетического искусства, предтечей авторской песни, возникшей в России в 60–70-е годы. Выходя за пределы собственно литературы, Вертинский обновил и расширил выразительно-смысловые возможности поэзии. Синтез искусств был чрезвычайно характерен для литературы Серебряного века, что неоднократно отмечалось исследователями. Однако направление эстетических поисков Вертинского несколько отличалось от художественного синтеза в творчестве поэтов-символистов с присущим им «аристократическим индивидуализмом» (Эллис). Стихи и песни Вертинского были ориентированы на самый широкий круг читателей и слушателей. Добиваясь сценической выразительности, зрелищности, он стремился говорить о сложном простым и ясным языком. Уникальность творчества поэта заключается в удачном соединении традиций русской литературы начала XX века (символизм, футуризм) и собственных художественных исканий. В поэзии Серебряного века, адресованной по преимуществу элитарному читателю, на первый план выдвигалась экзистенциальная тематика. Вертинский же адресовал свои песни, способные растрогать и взволновать слушателя, как раз самому широкому слушателю, зрителю, читателю, избегая всё же сложных ассоциаций, демонстративного разрушения традиционных конвенций. Казалось бы, делает он это в духе формирующейся массовой культуры, однако от клиширования сюжетов он уходит, стиливого универсализма избегает, структура личности автора и героев в его песнях конфликтна и неоднозначна. Вертинский в своём творчестве возвратился к первоосновам лирики, объединяя слово и мелодию, в чём можно усмотреть тенденцию к демократизации поэзии, ведь песня легко воспринимается самым широким кругом читателей/слушателей. В ряде песен Вертинского возникает событийный ряд, сюжет, т. е. их можно отнести к лиро-эпике. Его песни преимущественно автопсихологичны, вместе с тем есть у него произведения и ролевой лирики.

А. Вертинскому удалось органично объединить в поэтическом тексте нарративный элемент с лирической суггестивностью, что является его вкладом в развитие русской поэзии первой половины XX века. Он сумел не только выразить извечный поиск смысла бытия, любви, счастья, полноты жизни, гармонии с ней, но и найти для них простую и вместе с тем ёмкую поэтическую форму.

Ключевые слова: мотивно-образная структура, биографический автор, образ автора, лирический герой, жанр, стиль, колористика, иноязычная лексика, «театральность», «кинематографичность, художественный синтез.

SUMMARY

Plotnikova A.A. O.M. Vertynsky's poems: author, image, and style. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philological Studies. – Speciality 10.01.02 – Russian Literature. – H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2017.

The thesis deals with image and motive structure and genre and style features of O.Vertynsky's creative heritage – a bright and original phenomenon in the history of the Russian culture of the first half of the XXth century. He was one of the synthetic art creators, the predecessor of the bard's song that made its appearance in Russia in 1960-1970s. Working beyond the boundaries of literature itself, the writer renovated and expanded poetic expressive and conceptual means. As a number of researchers noted, arts synthesis was a characteristic feature of Silver Age literature. However, Vertynsky's esthetic search somewhat differed from the arts synthesis of the poets-symbolists with their "aristocratic individualism" (Ellis). The unique nature of the poet's creativity is a proper unity of the traditions of the Russian literature of the early XXth century (symbolism and futurism) and his own artistic search.

O.Vertynsky managed to organically combine the narrative element and lyrical suggestivity in the poetic text, thus making a contribution to the development of the Russian poetry of the first half of the XXth century. He was able not only to express the eternal search for the sense of existence, love, happiness, full life and harmony but also to find simple and, at the same time, capacious poetic form.

Key words: motive and image structure, biography author, author's image, lyrical character, genre, style, colours, foreign words, 'theatrical character', 'cinematography nature', arts synthesis.